

Мамка Григорій Миколайович, професор кафедри кримінального права та кримінології Університету державної фіскальної служби України, кандидат юридичних наук

ЗАСАДА ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В НОРМАТИВНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

У чинному КПК України, на відміну від КПК України 1960 року, низка правових положень були визначені як засади кримінального провадження. Система засад, закріплена в ст. 7 цього Кодексу, одержала нормативно регламентований потенціал їх практичної реалізації.

Відповідно до ч. 6 ст. 9 КПК України, у випадках, коли положення Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовують загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України.

Кримінальне процесуальне доказування, що здійснюють як під час досудового розслідування, так і в судовому провадженні, є найважливішим елементом усієї системи кримінального провадження. Правові положення, що регламентують загальні правила доказування, діють не лише щодо конкретних доказів, засобів їх збирання, перевірки й оцінювання, а й стосовно всіх доказів, діяльності всіх суб'єктів доказування на всіх стадіях кримінального процесу.

Водночас окремі із засад кримінального провадження чинять прямий регуляторний вплив на процес доказування, інші – непрямий (опосередкований).

Однією з основних у сфері кримінального процесуального доказування є засада презумпції невинуватості. Відповідно до ч. 1 ст. 62 Конституції України, особа вважається невинуватою в учиненні злочину та не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку й встановлено обвинувальним вироком суду. Аналогічне формулювання містять ч. 1 ст. 17 КПК України.

Загальний зміст цієї засади, а також ті правові положення Основного Закону й КПК України, що його деталізують, визначають конструкцію процесу доказування, зокрема винуватості обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину (ч. 2 ст. 62 Конституції України), особу має бути виправдано, якщо сторона обвинувачення не доведе її винуватість (ч. 2 ст. 17 КПК України); обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях (ч. 3 ст. 62 Конституції України, ч. 3 ст. 17 КПК України); усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачать на її користь (ч. 3 ст. 62 Конституції України, ч. 4 ст. 17 КПК України).

Таким чином, підозрюваний (обвинувачений) не зобов'язаний доводити свою невинуватість, а сторона обвинувачення є носієм обов'язку доказування винуватості особи поза розумним сумнівом. Окрім безпосереднього обов'язку збирати, перевіряти й оцінювати докази, спрямовані на встановлення винуватості особи в учиненні кримінального правопорушення, сторона обвинувачення є носієм обов'язку спростування доводів сторони захисту.

Якщо обов'язок доведення винуватості обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення визначений загальним обов'язком сторони обвинувачення довести елементи предмета доказування (ст. 91 КПК України), що є загальним для всіх кримінальних проваджень, то обов'язок спростування доводів сторони захисту передбачений вимогою закону щодо необхідності доведення винуватості особи поза розумним сумнівом і забезпечується правильним встановленням меж доказування в конкретному кримінальному провадженні. Встановлення будь-якого факту, формулювання висновку про наявність будь-якої обставини можливі лише за умови спростування всіх відомостей, що суперечать існуванню цього факту чи обставини.

Це правило є відображенням формальних логічних законів суперечності та виключення третього, відповідно до яких два судження, в одному з яких щось стверджують, а в другому те саме в той самий час і в тому самому значенні заперечують, не можуть бути одночасно істинними; із двох суперечливих тверджень одне неодмінно є істинним, друге – хибним, а третього бути не може [1, с. 28].

Отже, у разі, якщо сторона обвинувачення не спростує (шляхом кримінального процесуального доказування) всі доводи сторони захисту й не усуне можливі сумніви в обґрунтованості та достовірності власних висновків, презумпція невинуватості вважається неспростованою та продовжує діяти.

У випадках, коли підозрюваний, обвинувачений не доказує належність і допустимість виправдувального доказу, це логічно має означати, що питання залишається відкритим (для остаточного вирішення його судом).

Логічним продовженням такої ситуації є ще одне правило доказування, сформульоване за змістом презумпції невинуватості: усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачать на користь такої особи (ч. 4 ст. 17 КПК України).

Уся кримінальна процесуальна діяльність ґрунтується на сумнівах і припущеннях, які поступово перевіряють, усувають або залишають. За наявності сумнівів у посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження, насамперед, має бути вжито всіх передбачених законом заходів щодо їх усунення. Сумніви, які залишаються неусуненими, повинні мати об'єктивний

характер, тобто бути такими, що не можуть бути усунені передбаченими законом засобами під час продовження доказування в цьому кримінальному провадженні.

Таким чином, у випадках, коли об'єктивно зібрати докази, достатні для висновку про наявність чи відсутність вини особи в учиненні кримінального правопорушення, неможливо, унаслідок дії презумпції невинуватості обвинувачений має бути виправданий, а якщо такі сумніви виникли ще на стадії досудового розслідування – кримінальне провадження має бути закрито у зв'язку з невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді та вичерпанням можливості їх отримати.

Конституційна засада презумпції невинуватості формує частину базових правил здійснення кримінального процесуального доказування, що стосуються: обов'язку доказування в змагальному кримінальному провадженні; забезпечення доведеності винуватості особи в учиненні кримінального правопорушення; необхідності дотримання процесуальної форми під час збирання, перевірки й оцінювання доказів, зокрема тих, якими обґрунтовують підозру та обвинувачення.

З огляду на зазначене, видається недостатньо обґрунтованою позиція щодо визнання забезпечення доведення вини окремою, самостійною засадою кримінального провадження [2, с. 3–4], оскільки презумпція невинуватості як беззастережне, однак спростовне твердження про невинуватість особи в учиненні кримінального правопорушення змістовно, логічно та методологічно пов'язана з необхідністю доведення вини особи шляхом кримінального процесуального доказування, що здійснюється в установленій законом процесуальній формі.

Список використаних джерел

1. Сластенко Є. Ф. Логіка : навч. посіб. / Є. Ф. Сластенко, С. М. Ягодзінський. – Київ : НАУ, 2005. – 192 с.

2. Трохлюк О. П. Реалізація засади забезпечення доведення винуватості в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. П. Трохлюк. – Київ, 2017. – 20 с.